

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.1.7>

УДК 351.862.4

Н. В. Дацій,

д. держ. упр., професор, професор кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, Поліський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0640-6426>

А. С. Близнюк,

д. держ. упр., доцент, доцент кафедри соціальної філософії та менеджменту, Державний податковий університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8768-5177>

Т. В. Ватаман,

магістр спеціальності «Публічне управління та адміністрування» кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління,

Поліський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-6517-1139>

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

N. Datsii,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Economic Theory, Intellectual Property and Public Administration, Polissia National University, Zhytomyr

A. Blyznyuk,

Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Philosophy and Management, State Tax University, Irpin

T. Vataman,

Master of specialty "Public management and administration" of the Department of Economic Theory, Intellectual Property and Public Administration, Polissia National University, Zhytomyr

REGIONAL POLICY IN THE SYSTEM OF ENSURING NATIONAL SECURITY

Констатуючи надзвичайну багатозначність терміна «регіон», наголошено, що він є утворенням, виникнення та функціонування якого обумовлено політичними домінантами, які є частиною та формою державного будівництва та публічного управління. Це – політичні регіони. У нашій країні, як і в зарубіжних державах, вони стають важливим рівнем та суб'єктом політичної дії та діалогу, відіграють все більш серйозну роль у національному та наднаціональному політичних процесах.

У рамках цієї парадигми регіон позиціонується не стільки як територіальний комплекс, скільки як адміністративне утворення, тобто область, об'єднана за управлінським принципом та наділена певними повноваженнями, як суб'єкт та об'єкт управління. Згідно з цим трактуванням, регіон є відмежованою певною територією населення, основна маса якого склалася (складається) у спільність, організовану в політико-адміністративну одиницю у складі держави і в цій якості виявляє себе як відносно самостійний суб'єкт у політичному просторі країни.

Політичний регіон формується з урахуванням як власне «політичного», так і різних відмінних обставин одночасно. Його доданками, так чи інакше, виступають географічне, соціальне, економічне, культурне, правове простори. У цьому конституювання регіону може відбуватися необов'язково на всіх цих підставах, а й у різній їхній комбінації. Системність політичного регіону пов'язана також з множинністю суб'єктів, що утворюють певну цілісність, соціальна активність яких визначає характер і зміст політичних процесів, що розгортаються. Регіональну спільність, яка виступає носієм потреб та політичних інтересів, становлять соціальні, етнічні, конфесійні та інші спільноти, що складають групи інтересів на різній основі.

Регіональна, як і будь-яка інша, ідентичність має відносний характер. Крім того, регіональна ідентичність складається у процесі та результаті спільного чи сусідського проживання членів соціальних груп різного масштабу на різних підставах: етнічному, конфесійному, соціально-груповому, професійному, віковому тощо. У будь-якому разі соціокультурна та/або економічна ідентичність прагне до політичної організації як умови реалізації духовних чи матеріальних потреб регіонального співтовариства.

Таким чином, регіональна ідентичність складається під впливом різних факторів, які в кожному регіоні є унікальним поєднанням історичної спадщини регіону, особливостей етноконфесійного складу його населення, соціально-економічного становища, специфіки способу життя, традицій, культури тощо.

Важливим механізмом інтеграції населення регіону в регіональне співтовариство є економічні характеристики. Майже всі регіони мають економічну спеціалізацію.

В економічних відносинах регіональна система може виступати у кількох своїх іпостасях. Вона є об'єктом державного регулювання та управління, а також простором господарської діяльності різних виробничих, фінансових та інших структур.

Отже, політичний регіон має сукупність необхідних атрибутивних рис. Однак їх набір і зміст не є інваріантними. У той же час інші обставини можуть стати

причиною того, що на суміжній території із загальною культурною ідентифікацією населення утворюються кілька політичних регіонів, а в одному регіоні виявляться сусідські, але зовсім не близькі соціальні групи.

Noting the extraordinary ambiguity of the term "region", it is emphasized that it is an entity, the emergence and functioning of which is determined by political dominants, which are a part and form of state construction and public administration. These are political regions. In our country, as in foreign countries, they become an important level and subject of political action and dialogue, play an increasingly serious role in national and supranational political processes.

Within the framework of this paradigm, the region is positioned not so much as a territorial complex, but as an administrative entity, that is, an area united according to the management principle and endowed with certain powers as a subject and an object of management. According to this interpretation, the region is a demarcated certain territory of the population, the bulk of which has formed (consists of) a community organized into a political-administrative unit within the state and in this capacity manifests itself as a relatively independent entity in the political space of the country.

A political region is formed taking into account both the actual "political" and various special circumstances at the same time. Geographical, social, economic, cultural, and legal spaces are its appendages, one way or another. In this case, the constitution of the region may take place not necessarily on all these grounds, but also in a different combination of them. The systemic nature of the political region is also related to the multiplicity of subjects that form a certain integrity, whose social activity determines the nature and content of the unfolding political processes. The regional community, which acts as a carrier of needs and political interests, consists of social, ethnic, religious and other communities that make up groups of interests on a different basis.

Regional identity, like any other, is relative. In addition, regional identity is formed in the process and as a result of joint or neighborhood living of members of social groups of various scales on various grounds: ethnic, religious, social group,

professional, age, etc. In any case, socio-cultural and/or economic identity aspires to political organization as a condition for realizing the spiritual or material needs of the regional community.

Thus, regional identity is formed under the influence of various factors, which in each region are a unique combination of the historical heritage of the region, the features of the ethno-confessional composition of its population, socio-economic situation, specifics of the way of life, traditions, culture, etc.

Economic characteristics are an important mechanism of integration of the population of the region into the regional community. Almost all regions have economic specialization.

In economic relations, the regional system can act in several guises. It is the object of state regulation and management, as well as the space of economic activity of various industrial, financial and other structures.

So, a political region has a set of necessary attributes. However, their set and content are not invariant. At the same time, other circumstances can cause the formation of several political regions in the adjacent territory with a common cultural identification of the population, and neighboring, but not at all close, social groups will appear in one region.

Ключові слова: *забезпечення національної безпеки, політичний регіон, регіональна політика, регіональна ідентичність.*

Keywords: *ensuring national security, political region, regional politics, regional identity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Актуальність заявленої теми зумовлена такими обставинами.

По-перше, відсутністю концептуально цілісної та стрункої теорії, що розкриває місце та роль регіональних факторів у державній політиці забезпечення національної

безпеки. В абсолютній більшості робіт йдеться переважно про різні аспекти регіональної безпеки. Поза предметним науковим аналізом залишаються інші сюжети цієї проблематики, пов'язані з її загальнодержавними вимірами, що актуалізує необхідність уточнення теоретико-методологічних засад аналізу, конкретних напрямів державної політики, що найбільш адекватно відображають процеси, пов'язані з регіональними аспектами національної безпеки країни в цілому та сприяють формуванню дієвої стратегії забезпечення безпеки України.

По-друге, регіони розрізняються за природно-кліматичними, соціально-економічними, політичними, демографічними, культурними, екологічними та іншими факторами. В силу цього загальна державна політика національної безпеки диверсифікується і диференціюється, а її зміст і характер набувають певної (саме регіональної) специфіки.

По-третє, зростанням економічної та політичної самостійності окремих територій та адміністративних одиниць, а водночас відповідальності регіональних еліт, органів державного управління та місцевого самоврядування за забезпечення національної та регіональної безпеки. Ефективність вжитих ними заходів не може визначатися довільно, вона передбачає поглиблений аналіз можливості та форм включення регіонів у розробку та реалізацію загальнодержавної політики національної безпеки. Велике практичне значення має і теоретичне узагальнення і осмислення вже накопиченого досвіду з даної проблематики.

По-четверте, недостатнім правовим опрацюванням проблем національної та регіональної безпеки. Розмежування повноважень між рівнями влади, що склалося законодавчо, на практиці ще не дозволяє з оптимальним ступенем ефективності використовувати в інтересах безпеки країни можливості, що створюються об'єднанням природно-ресурсного, технологічного, виробничого, соціального, кадрового потенціалів регіонів.

По-п'яте, наростаючою інституціоналізацією політики безпеки в регіонах. Це потребує фахівців відповідного профілю, організація цілеспрямованої підготовки яких потребує серйозної науково-методичної бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти теми, що заявляється, давно розробляються в науці. Вже у 80-ті роки норвезький дослідник З. Роккан, зауважив, що «події останніх десятиліть перетворили “регіоналізм” та “етнонаціоналізм” на предмет політичної та академічної моди у дослідженнях індустріальних суспільств Заходу». Дещо пізніше ця тематика, у тому числі в контексті безпеки, почала привертати все більшу увагу і вітчизняних учених та політиків. У всякому разі, вже у 90-х роках з'явилися роботи, у яких у прямій постановці почали розглядатися питання регіональної безпеки.

Наростаючий інтерес до проблеми пояснює звернення до неї нових дослідників. Вже сформовано значний пласт праць, положення та висновки яких утворюють гарну основу для її подальшого поглибленого опрацювання. Знайомство з ними розкриває різні - і взаємодоповнюючі, і альтернативні, і полярні - погляди на багато меж теорії та практики забезпечення регіональної безпеки.

Хоча автори (Д.Д. Буркальцева, З.С. Варналій, О.С. Наєнко), порушуючи та вирішуючи загальні проблеми безпеки, практично не вийшли на систематизований виклад питань регіональної безпеки, але ними розроблено базовий понятійний апарат, розкрито сутність, соціально-політичний зміст безпеки, її взаємозв'язок зі світовим розвитком, виявлено причини та джерела загроз особистості, суспільству та державі, показані механізми та способи протидії їм. Їхні положення та висновки тому мають принципове методологічне значення, вони стали відправними точками для роботи над статтею.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Провести аналіз та визначити технології реалізації регіональної політики у системі забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній науці є безліч визначень регіону, які принципово відрізняються одна від одної. З певною часткою умовності їх можна звести до кількох груп. Першу групу складають трактування, в яких сутність та основні риси регіону спеціально не розкриваються, і йдеться просто про перерахування різних утворень, цим словом званих. До іншої групи належать визначення, які пропонують всеосяжну формулу, так само придатну для позначення будь-якої, що виділяється на різних (природно-географічних, соціально-економічних, геополітичних та інших) підставах, частини ширшої територіально-просторової одиниці. У визначеннях третьої групи акцент робиться на фіксації полісемантики терміну, що передбачає філософську, історичну, географічну, формально-юридичну та синтетичну інтерпретації регіонів, що обумовлює виділення географічного, соціально-економічного, екологічного, інформаційного, цивілізаційного та інших підходів до їхньої класифікації.

Констатуючи надзвичайну багатозначність терміна «регіон», ми спеціально наголошуємо, що він є утворенням, виникнення та функціонування якого обумовлено політичними домінантами, які є частиною та формою державного будівництва та публічного управління. Це – політичні регіони. У нашій країні, як і в зарубіжних державах, вони стають важливим рівнем та суб'єктом політичної дії та діалогу, відіграють все більш серйозну роль у національному та наднаціональному політичних процесах.

Тим часом обсяг і значення «політичного» в природі регіону не має однозначного розуміння. Деякі автори політичну визначеність розглядають як одну із характеристик будь-якого регіону [1]. Інші вважають, що це властивість регіонів певного типу [2]. Треті розуміють регіон виключно як суб'єкт політики і, як об'єкт

суто політологічного аналізу [3]. Цей підхід є основною парадигмою політичної регіоналістики.

У рамках цієї парадигми регіон позиціонується не стільки як територіальний комплекс, скільки як адміністративне утворення, тобто область, об'єднана за управлінським принципом та наділена певними повноваженнями, як суб'єкт та об'єкт управління. Згідно з цим трактуванням, регіон є відмежованою певною територією населення, основна маса якого склалася (складається) у спільність, організовану в політико-адміністративну одиницю у складі держави і в цій якості виявляє себе як відносно самостійний суб'єкт у політичному просторі країни.

Політичний регіон формується з урахуванням як власне «політичного», так і різних відмінних обставин одночасно. Його доданками, так чи інакше, виступають географічне, соціальне, економічне, культурне, правове простори. У цьому конституювання регіону може відбуватися необов'язково на всіх цих підставах, а й у різній їхній комбінації. Системність політичного регіону пов'язана також з множинністю суб'єктів, що утворюють певну цілісність, соціальна активність яких визначає характер і зміст політичних процесів, що розгортаються. Регіональну спільність, яка виступає носієм потреб та політичних інтересів, становлять соціальні, етнічні, конфесійні та інші спільноти, що складають групи інтересів на різній основі.

Пояснюючи таке розуміння політичного регіону, ми підкреслюємо, що подібний регіон є органічною єдністю території, населення, економіки та державної влади.

Політичний регіон – фізична реальність, що існує у певних географічних координатах. Територія складає матеріальний субстрат та основу, на якій відбувається будівництво регіонів. Територіальна ознака відрізняє політичний регіон від етноконфесійних, соціокультурних, суспільно-політичних та інших об'єднань.

Разом з тим, політичний регіон не просто є частиною «поверхні Землі» і його не можна ототожнювати з поняттями «територія» та «простір». В основі виділення політичного регіону лежить принцип доцільної цілісності, що визначається групою об'єктивних регіоноутворювальних факторів: географічних, економічних,

екологічних, демографічних, культурно-історичних, етноконфесійних, юридичних, військово-стратегічних та інших.

Політичний регіон є, передусім і головним чином, спільністю людей, котрі живуть певної території й ідентифікують себе з нею і певною мірою «відокремлені» від інших подібних утворень у даній констатації. Коли йдеться про регіональні інтереси, регіональну активність, регіональні настрої, позиції регіону, необхідно розуміти, що носіями та виразниками всіх цих явищ і процесів є люди. Іншими словами, в аналізі регіональних систем на чільне місце треба ставити не географо-екологічні або техніко-економічні, а пов'язані з ними і в якійсь мірі зумовлені ними соціальні фактори і проблеми, що закономірно породжують необхідність відповідного політичного оформлення.

Регіональна, як і будь-яка інша, ідентичність має відносний характер. Крім того, регіональна ідентичність складається у процесі та результаті спільного чи сусідського проживання членів соціальних груп різного масштабу на різних підставах: етнічному, конфесійному, соціально-груповому, професійному, віковому тощо. У будь-якому разі соціокультурна та/або економічна ідентичність прагне до політичної організації як умови реалізації духовних чи матеріальних потреб регіонального співтовариства.

Таким чином, регіональна ідентичність складається під впливом різних факторів, які в кожному регіоні є унікальним поєднанням історичної спадщини регіону, особливостей етноконфесійного складу його населення, соціально-економічного становища, специфіки способу життя, традицій, культури тощо.

Важливим механізмом інтеграції населення регіону в регіональне співтовариство є економічні характеристики. Майже всі регіони мають економічну спеціалізацію.

В економічних відносинах регіональна система може виступати у кількох своїх іпостасях. Вона є об'єктом державного регулювання та управління, а також простором господарської діяльності різних виробничих, фінансових та інших структур.

Отже, політичний регіон має сукупність необхідних атрибутивних рис. Однак їх набір і зміст не є інваріантними. У той же час інші обставини можуть стати причиною

того, що на суміжній території із загальною культурною ідентифікацією населення утворюються кілька політичних регіонів, а в одному регіоні виявляться сусідські, але зовсім не близькі соціальні групи.

Релевантність ознак політичного регіону не заперечує його фактичного існування. Але визнання його реальності ґрунтується на тому, що є якась якість, однаково властива всім утворенням, що належать до цієї групи акторів. Такою кваліфікуючою сутнісною ознакою політичного регіону є політична суб'єктність. Решта його властивостей виступають як основи, умови і чинники формування чи форми його прояву.

Під політичною суб'єктністю ми розуміємо здатність актора, чи то індивід, група чи інститут, до самостійної поведінки, саме, до формулювання своїх інтересів, цілей, до здійснення власного вибору, прояву своєї волі. Як така, вона виступає не просто як однією, хоча б і найважливішою, властивістю політичного регіону, але як його сутнісна характеристика. Змістові та функціональні складові політичної суб'єктності регіону становлять: артикуляція та маніфестація інтересів регіонального співтовариства; інституціоналізація політичної активності; значна самостійність у прийнятті рішень.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Дослідження політичної суб'єктності регіону, служить основою висновку у тому, що вона, з огляду на те, що регіон є частиною певної цілісності, не набуває характеру та якості суверенітету. Регіон інтегрований у загальнодержавну вертикаль влади та діє в єдиному для всієї країни економічному, соціально-політичному та правовому просторі. Тому видаються серйозною натяжкою і міркування про регіональні політичні режими як самостійні феномени, які не кореспондують з політичним режимом країни.

Соціальна природа регіону та її політичний характер зумовлюють і визначають структурованість регіонального співтовариства. Поруч із його диференціацією «по

горизонталі» (соціальні, етнічні, територіальні та інші групи), відбувається розподіл соціуму «по вертикалі» - на керованих і управляючих.

На регіональному рівні, перш за все, необхідно виробити ясне розуміння того, якими є життєві потреби регіону, як оптимально реалізувати його потенціал, з ким і за які ресурси конкурує/взаємодіє регіон, як на цій основі побудувати вивірену стратегію його розвитку.

Література

1. Блистів Т.І., Колесник В.Т., Пригунов П.Я., Карпова К.В. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2015. № 4. С. 13–26.

2. Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Наєнко О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Київ: Знання України, 2011. 299 с.

3. Ліпкан В.А. Національна безпека України: монографія. Київ: Кондор, 2013. 437 с.

References

1. Blystiv, T.I. Kolesnyk, V.T. Pryhunov, P.Ya. and Karpova, K.V., (2015), “Conceptual approaches to determining the methodological function of the legislative support of national security of Ukraine”, *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, vol. 4, pp. 13–26.

2. Varnalij, Z.S., Burkal'tseva, D.D. and Naienko, O.S., (2011), *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorytety zmitsnennia* [Economic security of Ukraine: problems and priorities for strengthening], *Znannia Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

3. Lipkan, V.A., (2013), *Natsional'na bezpeka Ukrainy* [National security of Ukraine], *Kondor*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2024 р.